

KNJIŽEVNOST

Janez Nared, Katarina Polajnar Horvat, Nika Razpotnik Visković (uredniki):

Regionalni razvoj včeraj, danes, jutri

Regionalni razvoj 8

Ljubljana 2021: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 188 strani,

ISBN 978-961-05-0591-4 (tiskana različica), ISBN 978-961-05-0592-1 (elektronski različica)

Osma knjiga knjižne zbirke Regionalni razvoj z naslovom *Regionalni razvoj včeraj, danes, jutri* obeležuje 50 let slovenske regionalne politike in 30 let od osamosvojitve Slovenije. Po mnenju nekaterih avtorjev smo v teh letih uspeli vzpostaviti pogoje za učinkovito regionalno politiko. V primerjavi z drugimi socialističnimi državami je relativno zgodnja zasnova policentričnega regionalnega razvoja na območju Slovenije prispevala k temu, da pred osamosvojitvijo ni bilo izrazite centralizacije. S tem so bili postavljeni temelji na področju regionalnega razvoja za naslednja desetletja, v katerih so se dogajale pomembne gospodarske in politične spremembe (na primer osamosvojitve Slovenije, vključitev Slovenije v Evropsko unijo), zato so bile politike regionalnega razvoja tudi pogosto modificirane.

V začetnih poglavjih knjige lahko beremo natančne opise spreminjanja politik regionalnega razvoja skozi čas. Nekateri avtorji zato tudi izražajo prepričanje, da je v obdobju 50-ih let mogoče presoditi nekatere pozitivne in negativne prostorske učinke njihovih izvajanj. Pomemben poudarek je na obmejnih problemskih območjih, ki zavzemajo približno polovico ozemlja Slovenije, in so zato izjemnega pomena za trajnostni regionalni razvoj naše države. V nadaljevanju lahko beremo prispevke, ki se osredotočajo na posamične primere in tako iz delovanja v praksi ponujajo možne vidike za krepitev obstoječih organov, kot so na primer regionalne razvojne agencije. Iz posamičnih primerov (na primer prispevek o gradnji hidroelektrarn) veje tudi spoznanje, da politika regionalnega razvoja ni le v domeni

njenih upravljavcev in odločevalcev, temveč tudi civilne družbe, krajevnih skupnosti, društev in drugih lokalnih akterjev.

Vsebina knjige je poleg predgovora ministra Zdravka Počivalška in uvodnika dr. Janeza Nareda sestavljena iz 12 prispevkov. Prvi trije prispevki so namenjeni splošnemu pregledu slovenske regionalne politike vse od njenega začetka, od leta 1971, ko je bil sprejet Zakon o pospeševanju razvoja manj razvitih območij v Socialistični republiki Sloveniji. V prvem prispevku sta avtorja prek pregleda politik regionalnega razvoja na območju Slovenije prepoznala nekaj ključnih obdobj in mejnikov na področju regionalne politike, ter sklenila z razmislekom o spodbujanju regionalnega razvoja v prihodnosti. Drugi prispevek je namenjen pregledu razvojnih razlik med regijami v Sloveniji po letu 1971, ki ga avtor naredi prek longitudinalne kvantitativne študije in analize spremenljivk narodni dohodek in bruto domači proizvod. V tretjem prispevku je obravnavan pomen slovenske regionalne politike v povezavi z obmejnimi problemskimi območji, za katera so značilni zaostanek v gospodarskem razvoju, pomanjkanje delovnih mest in demografska ogroženost. Avtorji in avtorice četrtega prispevka se prav tako osredotočajo na obmejna problemska območja, toda s poudarkom na upoštevanju vidika tam živečih prebivalcev, ki so ga preučili prek analize rezultatov spletnega vprašalnika. Peti prispevek obravnava, kako se je v zadnjih letih razvijal postopek pomorskega prostorskega planiranja na slovenskem obalnem območju, ki je povezan z načrtovanjem in upravljanjem morskega okolja, ter kako bi lahko pridobljene izkušnje prispevale k uvedbi regionalnega prostorskega planiranja. V šestem prispevku avtorici obravnavata pomen graditve regionalne mreže na primeru delovanja regionalne razvojne agencije BSC Kranj, ki prek svoje povezovalne vloge nadgrajuje izkušnje regionalnega delovanja in znanje; ob tem je posebej predstavljen primer vzpostavljanja gorenjskega kolesarskega omrežja. Sedmi prispevek predstavlja izzive za pametne regije in ponuja predlog vzpostavitve digitalnega ekosistema v regionalnem razvoju, kar bi prispevalo k večjemu prepoznavanju razvojnih potencialov območja in opredelilo izhodišče za razvojne ukrepe. V osmem prispevku se avtorji osredotočajo na problem demografskih sprememb in staranja prebivalstva, ki ga povežejo z modeli napovedovanja potreb predvsem po prometni in socialni infrastrukturi ter zdravstvu. Deveti prispevek je edini bolj filozofsko obarvan in s poudarkom pomena anticipacije prihodnosti v procesu načrtovanja razvoja med drugim obravnava vprašanje, kako mišljenje prihodnosti vključiti v procese načrtovanja in spodbujati kreativno ustvarjanje razvojnih vsebin. V desetem prispevku avtorica opravi zgodovinski pregled cestne in okoljske infrastrukture v Mariboru, pri čemer jo zanimajo načini upravljanja in urejanja javni mestnih prometnih površin pred 100 leti in danes. Enajsti prispevek je namenjen predstavitvi rezultatov spremljanja vodnih virov na vodovarstvenem območju Ljubija, pri čemer je bila kakovost vodnih virov preučevana v povezavi z različnimi rabami zemljišč v pestri pokrajini. V zadnjem prispevku avtorja obravnavata pomen in razvoj hidroenergetske izrabe Zgornjega Posočja v zadnjem stoletju ter med drugim predstavita »evolucijo« argumentacij tako tistih akterjev, ki so (bili) zavezani gradnji hidroelektrarn na tem območju, kot tudi tistih, ki so predvsem iz naravovarstvenih vidikov (bili) do tovrstnih gradenj kritični.

Knjiga je prosto dostopna na spletni strani Založbe ZRC: <https://doi.org/10.3986/9789610505921>.

Marko Senčar Mrdaković

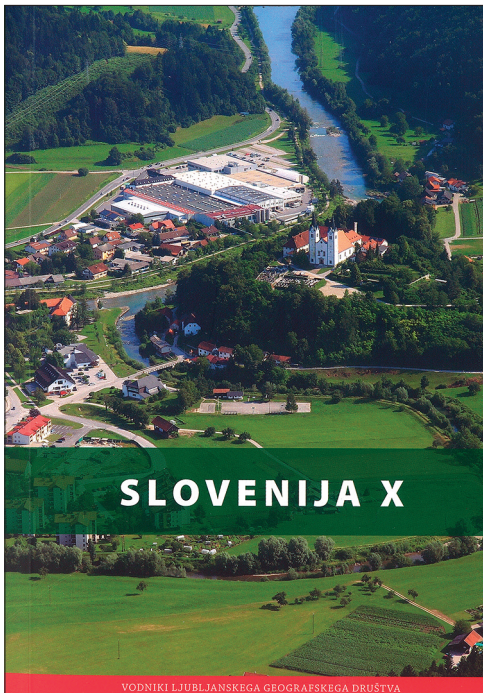
Drago Kladnik (urednik):

Slovenija X

Ekскурzije Ljubljanskega geografskega društva

Ljubljana 2021: Ljubljansko geografsko društvo, Založba ZRC, 256 strani, ISBN 978-961-05-0581-5

Ljubljansko geografsko društvo ima bogato tradicijo organiziranja ekskurzij po Sloveniji, ki so predstavljene tudi v vodnikih. Letos je izšel jubilejni deseti vodnik Ljubljanskega geografskega društva. Šest ekskurzij je bilo izvedenih med oktobrom 2019 in oktobrom 2020, njihovim opisom pa je dodana tudi predstavitev ekskurzije iz novembra 2013 po Trstu in njegovem podzemlju.

Prva ekskurzija nas popelje tik ob tromejo v Zgornjesavsko dolino, druga nas vodi ob Kokri od Kranja do vznožja Storžiča, tretja nas seznani z drobnimi skrivnostmi Zadrečke doline, četrta nas vodi v osrednji del Mirnske doline in njenega porečja, peta nas popelje po sledih kočevskih Nemcev, šesta nas vodi v Trst in njegovo podzemlje, zadnja pa v dolini Lepene pri Železni Kapli sledi potem romana Maje Haderlap Angel Pozabe.

Vodnik predstavlja opise s sedmih ekskurzij, ki so opremljeni z bogatim slikovnim gradivom. Prvi opis z naslovom »Zgornjesavska dolina, ujeta med Julijskimi Alpami in Karavankami« avtorja Andraža Pavliča nas popelje na tromejo Slovenije z Avstrijo in Italijo, kjer se seznanimo s tamkajšnjimi temeljnimi pokrajinskimi značilnostmi in zgodovinskim prostorskim razvojem na podlagi živinoreje, fužinarstva, industrije in turizma. Na poti je podrobneje opisanih šest postaj: Mojstrana – Slovenski planinski muzej, Belca – skalni podor, Gozd Martuljek – Martuljski slapovi, Kranjska Gora, Naravni rezervat Zelenci in Rateče – sirarstvo Kozji Raj.

Drugi opis z naslovom »Biseri osrednje Gorenjske – ob Kokri od Prešernovega Kranja do vznožja Storžiča«, ki ga je napisal avtor Erik Logar, razkriva skrite, nekatere tudi danes politično pomembne, koticke gospodarskega središča na Gorenjskem in njegovega zaledja. Pri tem je poudarek na bogati kranjski stavbni kulturni dediščini iz daljne preteklosti in njeni aktualni rabi. Na poti je podrobno opisanih devet postaj: kanjon reke Kokre, mestno središče Kranja, Brdo pri Kranju z grobnico družine Zois v Predosljah, restavratska delavnica Roka Valjavca v Britofu, učna pot ob Kokri od Visokega do Hotemaž, Olševke, samostan Velesovo, grad Strmol in Preddvor.

Tretji opis z naslovom »Drobne skrivnosti Zadrečke doline« avtorja Draga Kladnika nas spozna s pogloblitnimi naravnimi, družbenimi, zgodovinskimi in etnološkimi značilnostmi Zadrečke doline, pri tem pa je besedilo obogateno s citati iz pravljič književnika Lojzeta Zupanca. Poleg opisa poti prispevek ponudi krajšo študijo reke Drete in njenega porečja ter podnebnih, gospodarsko-upravnih in demografskih značilnosti doline. Podrobneje je opisanih deset postaj: prelaz Črnivec, cerkev Marije

Zvezde v Novi Štifti, Gornji Grad, vislice na Homu, kraški izvir Kropa, Spodnje Kraše, Pusto Polje, Veniše, Nazarje – grad Vrbovec, Nazarje – frančiškanski samostan in samostan sester klaris.

Četrty opis z naslovom »Osrednji del Mirnske doline z okolico« avtorja Tadeja Grabnarja podrobno predstavi porečje Mirne in okolico v severnem delu Dolenjske. Avtor Mirnsko dolino z vidika njene prehodnosti v kamninskem, reliefnem in podnebnem smislu opiše kot »Slovenijo v malem«. Prav tako predstavi celostno podobo doline glede na njene kulturne in naravnogeografske značilnosti. Podrobneje je opisanih sedem postaj: Trebnje – Dobrote Dolenjske, Rodine pri Trebnjem – kmetija Uhan, naselje in grad Mirna, Nebesa nad Šentrupertom, Mokronog, Žalostna gora in Pavčkov dom v Šentjuriju na Dolenjskem.

Peti opis z naslovom »Po sledih kočevskih Nemcev« avtorja Mihaela Petroviča ml. nas popelje na območje nekdanjega nemškega jezikovnega otoka na jugovzhodu Slovenije. Poudarek je na prikazu temeljnih geografskih značilnosti Kočevskega in bogati zgodovini kraja. Podrobneje je opisanih deset postaj: Kočevsko ali Rudniško jezero, Kočevje (*Gottschee*) s cerkvijo svetega Jerneja, Šeškovo dom – Pokrajinski muzej Kočevje, Nemška Loka (*Unterdeutschau, Age*), Hrib (*Büchel, Piechl*), Koprivnik (*Nesseltal, Neatol*), Rajhenav (*Reichenau, Reichenagö*), Prelesnikova koliševka (*Fichtengrube, Feichtgrube*), Trnovce (*Tiefenreuther, Trintöbitz*) in Klinja vas (*Klindorf, Klindoarf*).

Šesti opis z naslovom »Trst in njegovo podzemlje« avtorja Franca Malečkarja je dopolnilo prejšnjih, s Trstom povezanih prispevkov v vodniku *Slovenija IX*. Besedilo ponuja odkrivanje skrivnosti zgodovine mesta, ki je bilo tako pomemben za slovenski narod. Hkrati ob posameznih naslovih njegovo vlogo podkrepijo citati pisateljev in velikih zgodovinskih osebnosti. Podrobneje je opisanih deset postaj: razgledišče grad Socerb, železniška postaja in Trg svobode, Terezijanska četrt s Slovenskim narodnim domom, Oberdankov trg, protiletalsko zaklonišče Kleine Berlin, od Hrenove ulice do Ljudskega vrta, prek Akvadota do Rimskega gledališča, do katedrale svetega Justa in spust do Velikega trga, po nabrežju do Speleovivarija in Rižarna.

Sedmi opis z naslovom »Po poteh romana Maje Haderlap Angel pozabe – v dolini Lepene pri Železni Kapli« avtorjev Jane Ozimek in Primoža Pipana pokrajine ne predstavi, kot smo vajeni iz drugih opisov, le iz geografskega, zgodovinskega in jezikovnega vidika, temveč tudi literarnega, zato je prispevek zanimiv tudi za tiste, ki se zanimajo za književnost in življenje literatov. Vodja ekskurzije je bil Zdravko Haderlap, podrobneje pa je opisanih dvanajst postaj: Železna Kapla, Lepenska šola, Vinknova domačija, Pečnikova domačija – kraj za vojne sirote, Hojnikova domačija – kraj vojnega zločina in otroštva pisatelja Valentina Polanška, Benetkova domačija – kraj otroštva Florjana Lipuša, Topičnikova domačija – Florjan Lipuš, Srednja polica – temelj druge avstrijske republike, Hudi graben – Albert Veinik versus Albert Einstein, Peternelova domačija – o vrednosti človeka, Peršmanova domačija – kraj spominjanja in muzej ter planina Luže.

Vodnik pred vami ponuja bralni užitek in seznanitev s podrobnimi podatki o nekaterih slovenskih pokrajinah in obmejnih pokrajinah Slovenije. Učitelji geografije, zgodovine in slovenščine lahko iz vodnika črpajo ideje za izvedbo ekskurzij v lastni režiji. V opisih so navedene priporočljive točke za postanke in temeljiteje ogleda.

Marko Senčar Mrdaković

Baltazar Hacquet:

Oryctographia Carniolica ali Fizikalno zemljepisje vojvodine Kranjske, Istre in deloma sosednjih dežel, Prvi del

Cerknica, Ljubljana 2020: Knjižnica Jožeta Udoviča, Založba Maks Viktor, 162 strani, ISBN 978-961-92656-5-9

»Tukaj podajam oris fizikalnega zemljepisa naše dežele, ki pri nas morebiti lahko ustvari korist, tudi če je zunaj dežele ne bo prinesel, morda pa bo nekega dne lahko služil kot gradivo za celoto, ko se bo nekoč kdo hotel lotiti izdelave popolne splošne oriktografije ...« (str. vii). S temi besedami je Baltazar Hacquet

(1739/1740–1815) začel svojo prvo knjigo o Kranjski z naslovom »Oryctographia Carniolica ali Fizikalno zemljepisje vojvodine Kranjske, Istre in deloma sosednjih dežel« (originalni nemški naslov *Oryctographia Carniolica, oder Physikalische Erdbeschreibung des Herzogthums Krain, Istrien, und zum Theil der benachbarten Länder*), ki je v nemščini izšla leta 1778 v Leipzigu. Dobrih 240 let kasneje (konec leta 2020) je prvi del tega temeljnega domoznanskega dela s konca 18. stoletja dobil tudi slovenski prevod. Delo je namreč izšlo v štirih zvezkih (knjigah) – drugi del leta 1781, tretji del leta 1784 in četrti del leta 1789. Da gre tudi za pomembno geografsko delo, je avtor, kot smo videli, že sam zapisal v prvem stavku knjige, saj ga je opredelil kot »fizikalni zemljepis«, danes bi rekli kot fizično geografijo. Kot naravnogeografsko delo zajema številna naravoslovna področja, med katerimi prevladuje geologija, močno pa so zastopane tudi geomorfologija, krasoslovje, mineralogija, kemija, biologija ter druge montanistične vede (na primer rudarstvo), pa tudi druga področja, kot na primer zgodovina in etnologija. Hacquet sodi med tiste tuje izobražence, po rodu je bil iz Francije, ki so se v 18. stoletju začeli zanimati za posebnosti naših pokrajin oziroma kot je sam dejal: »... odločil sem se za Kranjsko zaradi naravoslovja in dobro znane-ga rudnika živega srebra ...« (za več glej članek Začetki raziskovanja slovenskih Alp v Geografskem vestniku 88-2 (2016)). Pomembno je poudariti, da delo temelji na Hacquetovih lastnih opazovanjih s številnih popotovanj po Kranjski in tudi napisano je v obliki neke vrste potopisa.

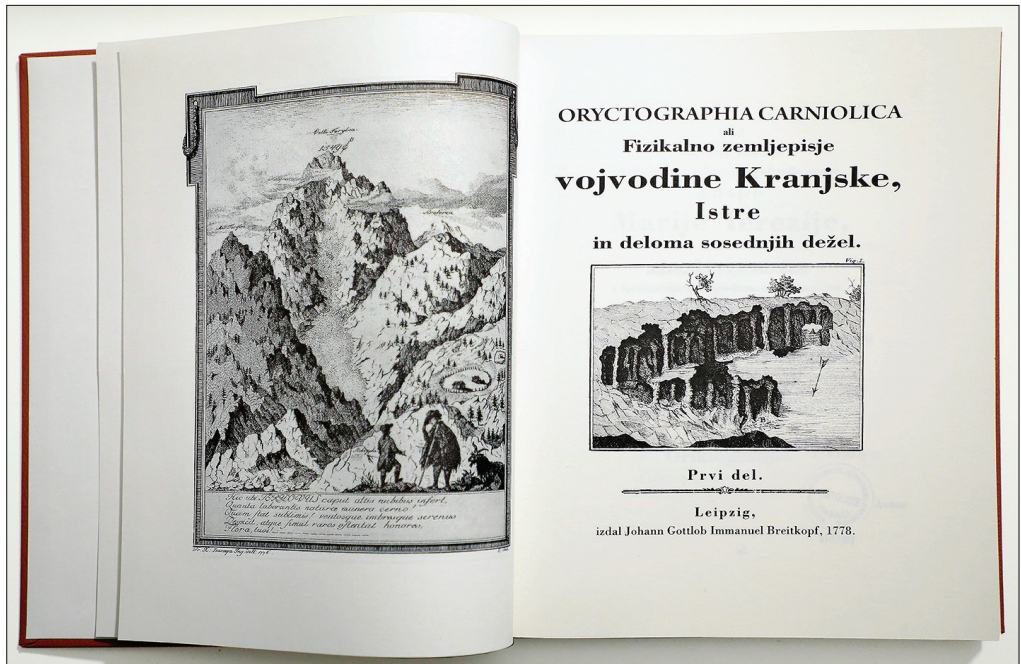
Slovenski prevod s spremno besedo sta založila Knjižnica Jožeta Udovča Cerknica in Založba Maks Viktor pod uredništvom Tomaža Čeča, Marije Hribar in Valentina Scheina. Nemški izvirnik je prevedel Primož Debenjak, spremno besedo pa sta napisala Andrej Kranjc (Slovenska akademija znanosti in umetnosti) in Mihael Brenčič (Naravoslovnotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani).

Delo po videzu spominja na faksimile, saj je istega formata in enako oblikovano kot original, ima tudi ponatisnjene vse vinjete (grafične dodatke), a to ni, saj gre za prevod. Kljub temu se številčenje prevedenih strani popolnoma ujema s stranmi v originalu. Ima pa prevod tudi »dodatek« na skupaj 52 straneh. Poleg spremne besede oziroma dveh, ima tudi indeks zemljepisnih imen, ki nam po eni strani olajša iskanje dotičnih krajev, še večji pomen pa ima z vidika imenoslovja, saj Hacquet ni uporabljal »uradnih« nemških imen, temveč je zemljepisna imena zapisoval, kot jih je slišal oziroma kot so jih uporabljali prebivalci. V dodatku je še slovarček manj znanih izrazov in latinskih prevodov ter seznam virov, ki jih je uporabil, na koncu pa je nevezano dodan še zemljevid, sicer brez naslova, a poimenovan *Krajska deschela*, delo kartografa Franca Ksaverja Barage v približnem merilu med 1 : 330.000 do 460.000.

Ker je Slovenija zibelka krasoslovja, izpostavimo, da je precejšen del knjige posvečen krasu, še več, delo lahko brez zadržkov štejemo med prve celovite opise krasa pri nas in enega prvih znanstvenih »poskusov« opisa krasa nasploh, v katerem opisuje tako njegov razvoj kot njegove reliefne in hidrološke posebnosti (med drugim je upodobitev kraške jame že na (notranji) naslovnici (slika 1), izogniti pa se ni mogel niti razlagi Cerknškega jezera (slika 2)). Z delom tako sodi med začetnike krasoslovje tudi v svetovnem merilu, kar poudari tudi Andrej Kranjc v spremni besedi in ob tem zapiše: »Ne gre le za opise [kraških pojavov, opomba avtorja], ampak skuša, kot je zanj značilno, pojave, to, kar je videl, tudi razložiti« (str. xxix). Med drugim ga imenuje za »očeta korozijske teorije« (str. xxx). Zaradi povedanega lahko zlahka ovržemo Hacquetovo uvodno trditev, da delo »... zunaj dežele ne bo prinesel[o] ...« »koristi«. Žal pa Mihael Brenčič v drugi spremni besedi ugotavlja, da so ga sodobni pregledi razvoja geološke znanosti spregledali.

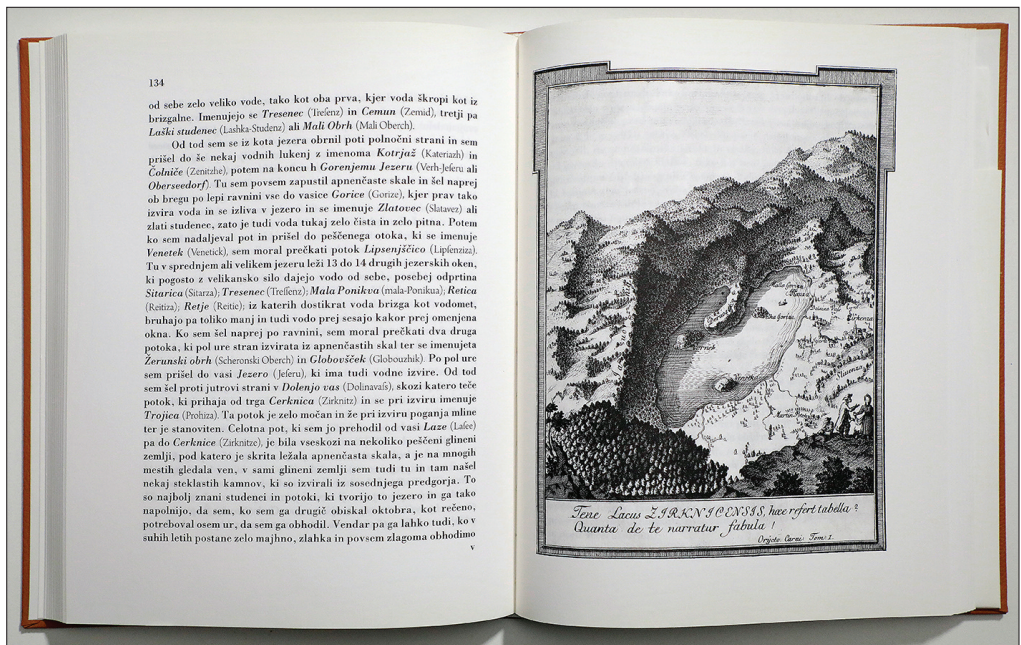
Pomemben je njegov pogled o »počasnem razvoju« površja, ki predvsem s Huttonom vznikne prav v 18. stoletju in je nasprotje v prejšnjih stoletjih prevladujočemu katastrofizmu oziroma nenadnim spremembam reliefa. V delu se je poleg krasa in s tem apnenцу posvečal tudi kaminam drugih kranjskih pokrajin. Tako je na primer opisal fliš, ki ga je poimenoval »peščeni srednji kamen« (str. 78), dobro desetletje pred de Dolomieujem, po katerem se imenuje dolomit, pa je opisal tudi to kamnino (imenuje ga »smrdec« zaradi značilnega vonja bituminoznega dolomita), od apnenca pa ga je ločil na podlagi raztapljanja.

Način pisanja Hacqueta je za sodobnega bralca nekoliko tuj oziroma kot je poudaril Mihael Brenčič: »Hacquetovo besedilo je gosto, pogosto nepregledno in nekoliko kaotično ter nesistematično. Piše, kakor je potoval, in pri tem opisuje, kaj je na poti opazil, kot da bi sledil asociativnemu miselnemu toku. Tako pri opisih skače sem ter tja; nekaj časa opisuje pokrajino, nato razglablja o kemijskih poskusih ...« (str. xxxiv).

IGOR LAPAJNE

Slika 1: Notranja naslovnica knjige, kjer so izpostavljeni kraški pojavi – kraške jame (desno), ter prva znana upodobitev Triglava (levo).

IGOR LAPAJNE

Slika 2: Kot marsikaterega predhodnika in sodobnika je tudi Hacqueta zanimalo Cerknika jezero.

Slika 3: Hacqueta imamo Slovenci za svojega, a ni le naš, saj je podobno »zgodbo« v štirih delih z naslovom »Hacquet's neueste physikalisch-politische Reisen in den Jahren... durch die Dacischen und Sarmatischen oder Nördlichen Karpathen« (1790–1796) napisal tudi o severnih Karpatih. Posnetek je nastal v informacijskem središču Narodnega parka Tatve v Zakopanih (Poljska).

Zaradi načina podajanja vsebine v obliki potopisa, opiše Brenčič Hacqueta kot »tipičnega potujočega geologa« (str. xxxvi) oziroma ga ima za predstavnika te v 18. stoletju temeljne geološke metodologije, v okviru katere so bila potovanje namenjena sistematičnemu zbiranju podatkov.

Poseben izziv pri prevajanju starejših strokovnih del je terminologija, ki je »... povsem drugačna, uporablja pa [Hacquet, opomba avtorja] tudi enake izraze, kot jih uporabljamo danes, vendar v popolnoma drugačnem pomenu« (str. xxxv). Brenčič izpostavi še, da nekateri izrazi danes enostavno ni več mogoče najti ustreznikov, nekatere izraze pa naj bi Hacquet celo oblikoval kar sam.

S prevodom tega dela se nadaljuje prevajanje danes temeljnih domoznanskih, za takratne čase pa tudi znanstvenih del o Kranjski. Med letoma 2009 in 2013 je bil namreč izdan celoten slovenski prevod »Slave vojvodine Kranjske« (1689) Janeza Vajkarda Valvazorja. Ekipa, ki se je lotila prevoda pričujočega dela, pa je že pred tem izdala prevoda dveh pomembnih znanstvenih del o notranjskem krasu oziroma delovanju Cerknjškega jezera prav tako iz druge polovice 18. stoletja – leta 2015 prevod dela Antona Steinberga »Temeljito poročilo o na Notranjskem ležečem Cerknjškem jezeru ...« (*Gründliche Nachricht von dem in dem Inner-Crain gelegenen Czirknitzer-See ...*; 1758) in leta 2017 prevod dela Tobiasa Gruberja »Pisma hidrografske in fizikalne vsebine iz Kranjske ...« (*Grubers Briefe hydrographischen und physikalischen Inhalts aus Krain ...*; 1781). V pripravi imajo tudi prevod dela Josefa Antona Nagla »Opis ... redkosti narave, ki se nahajajo v vojvodini Kranjski« (*Beschreibung ... in Crain befindlichen Seltenheiten der Natur*), v letošnjem letu pa so že izdali prevod Hacquetovega dela »Kranjske alpske rastline« (originalni latinski naslov *Plantae alpinae Carniolicae*; 1782).

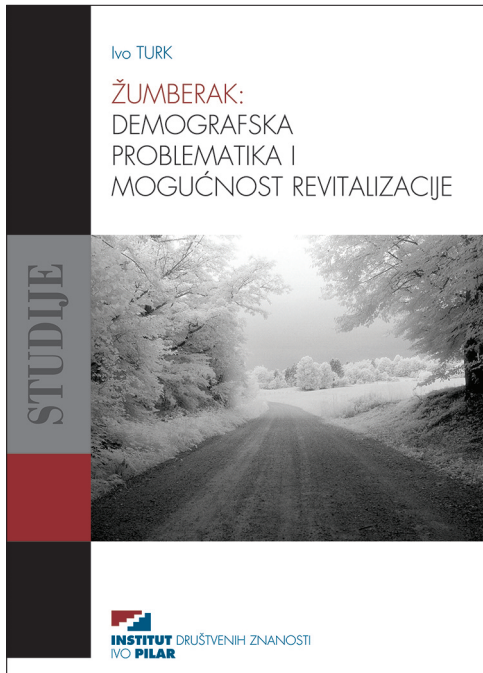
Proti koncu predgovora Hacquet zapiše: »Sicer pa si želim, da bi to skromno delo nekaj prispevalo k poznavanju naše dežele« (str. xv). Glede na to, da njegove knjige štejemo k našim temeljnim domoznanskim delom, mu je to nedvomno uspelo, zato z veseljem pričakujemo prevod naslednjega zvezka Oriktografije.

Matiija Zorn

Ivo Turk:

Žumberak: demografska problematika i mogućnost revitalizacije**Biblioteka Studije 43**

Zagreb 2021: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 198 strani, ISBN 978-953-7964-83-2

Žumberška gora: demografska problematika in možnosti revitalizacije je znanstvena monografija izpod peresa hrvaškega geografa Iva Turka, zaposlenega na Inštitutu družbenih ved Ivo Pilar v Zagrebu.

Žumberška gora (hrvaško *Žumberak*) je najvišje hribovsko območje osrednjega, subpanonskega dela Hrvaške. Njegov najvišji vrh Sveta Gera ali Trdinov vrh, kot se imenuje v Sloveniji, je visok 1178 m. Slovensko stran masiva imenujemo Gorjanci. Žumberška gora funkcionalno spada v Zagrebško regijo, njeni vzhodni obronki pa so od središča Zagreba oddaljeni 30 kilometrov. Žumberško goro poleg Zagreba obdajajo še druga, manjša središča: Samobor, Jastrebarsko in Ozalj. Ima vse značilnosti obrobne in obmejne prostora, za katerega so značilni negativni demografski in družbenogospodarski procesi. Za to pokrajinsko pestro in zgodovinsko zanimivo pokrajino so značilni depopulacija, staranje prebivalstva, slaba infrastrukturna opremljenost, prometna izoliranost, nerazvito gospodarstvo in pomanjkanje podjetniških pobud. Skupni imenovalac vsega tega je obrobje oziroma perifernost.

Uvodni poglavji monografije orišeta teritorialni obseg, osnovne naravnogeografske značilnosti, dozajšnje raziskave Žumberške gore ter njen zgodovinsko-geografski razvoj. Območje Žumberške gore iz obdobja Vojne krajine je danes razdeljeno med štiri občine in dve županiji. K Zagrebški županiji poleg celotnega ozemlja Občine Žumberak spadata še del Občine Krašić ter del Mestne občine Samobor (hrvaško *Grad Samobor*). V Karlovško županijo pa sodi del Mestne občine Ozalj (hrvaško *Grad Ozalj*). Na Žumberški gori so na majhnem območju številna majhna naselja, saj se zaradi slabo rodovitne prsti in redkih večjih obdelovalnih zemljišč niso razvila večja naselja. Žumberško goro so v obdobju 1530–1541 kot prvo posebno kolonizirano območje v sestavi poznejše Vojne krajine naselili Uskoki. V zgodovinskih dokumentih se tisti prebivalci, ki so prebegnili na hrvaško stran, imenujejo različno: prebegi, Uskoki,

prebegli Turki, Vlahi ali vlahi ter Srbi ali Rašani. V sodobnosti velja prepričanje, da se vsi ti pojmi nanašajo na določeno socialno skupino, to je živinorejsko-vojaško prebivalstvo. Prva skupina uskoških naseljencev z območja Glamoča in porečja reke Unac v Bosni in Hercegovini ter bližnje vasi Srb na sosednjem Hrvaškem se je na podlagi posebne pisne pravice tod naselila jeseni leta 1530. Uskoki so prihajali v tako imenovanih hišnih zadrugah, ki so šteje od 10 do 20 članov in so s seboj privedle živino. Uskoki so zaradi pomanjkanja zemljišč za gradnjo naselij in živinorejo krčili gozdove. To ni bilo načrtno, temveč odvisno od reliefnih značilnosti in trenutnih potreb prebivalstva. Krajinska oblast je pozneje začela spodbujati tudi kmetijsko pridelavo. Sčasoma je Žumberška gora z uskoško kolonizacijo postala agrarno prenaseljeno območje in vzdrževanje prevelikega števila prebivalcev je bilo mogoče zgolj z dopolnilnimi dejavnostmi, zlasti z vojnim zaslužkarstvom, s tihotapstvom in podobnim.

Tretje, najobsežnejše poglavje, predstavi demografsko dinamiko obravnavanega območja. Najprej poda gibanje števila prebivalcev po popisih med letoma 1857 in 2011. Za lažje razumevanje vsebuje preglednico z vsemi 81 obravnavanimi naselji ter spremembami, povezanimi z njihovim pravnim statusom in obsegom. Območje Žumberške gore je z vidika gibanja števila prebivalcev predstavljeno po štirih geografskih območjih: Samobor, Krašić, občina Žumberak in Ozalj. Za vsako od njih so prikazani podatki o številu prebivalcev po naseljih za popisna leta od 1857 do 2011. V nadaljevanju poglavja sledi oris naravnega gibanja števila prebivalcev za vsako leto med letom 1971 in 2018 za štiri geografska območja Žumberške gore. Za vsakega so prikazani podatki o živorojenih, umrlih, naravnem prirastku, stopnji rodnosti, stopnji smrtnosti in stopnji naravnega prirastka. Sklep poglavja je namenjen predstavitvi migracijske bilance v obdobju 1971–2011, in sicer po 10-letnih obdobjih 1971–1981, 1981–1991, 1991–2001 in 2001–2011. Če upoštevamo štiri tipe izseljevanja – izseljevanje, depopulacija, izrazita depopulacija, izumiranje – je za vsa štiri obdobja in vsa štiri geografska območja Žumberške gore značilno izumiranje.

Četrto poglavje predstavi strukturo prebivalcev. V prvem delu je opisano prebivalstveno stanje po starosti, spolu in demografski ostarelosti za celotno območje Žumberške gore ter za štiri geografska območja. Sledi predstavitev ekonomske sestave prebivalstva, in sicer analiza splošne stopnje aktivnosti za leta 1971, 1981, 1991, 2001 in 2011 po številu aktivnega prebivalstva in po stopnji aktivnosti za štiri geografska območja Žumberške gore ter število in delež kmečkega prebivalstva za leta 1971, 1981, 1991 in 2001. Zaradi spremenjene metodologije zbiranja podatkov ti žal s poznejšimi podatki niso primerljivi.

Sklepni del četrtega poglavja podaja izobrazbeni oris za leta 1981, 1991, 2001 in 2011 za celotno območje Žumberške gore ter za štiri geografska območja Žumberške gore, in sicer deleže prebivalcev brez zaključene osnovne šole, s končano osnovno šolo, srednjo šolo, višjo in visoko šolo ter izobrazbeni indeks. Ta se je sicer od leta 1981, ko je bil 0,08 (Hrvaška 3,97), do leta 2011 povečal na 3,81 (Hrvaška 90,61) in se je precej izboljšal, še vedno pa zelo ostaja za Hrvaško.

Peto poglavje predstavlja problematiko prometne izoliranosti Žumberške gore. Za vsakega od 81 naselij je navedena oddaljenost od regionalnih središč v minutah vožnje z osebnim avtomobilom. Regionalna središča so imela leta 2011 naslednje število prebivalcev: Samobor (15.956), Jastrebarsko (5493) in Ozalj (1181). Kljub majhnim zračnim razdaljam so potovalni časi zelo dolgi in pogosto znašajo več kot uro vožnje. Cestna infrastruktura je slaba in ceste do mnogih naselij še danes niso asfaltirane. Najslabše dostopno naselje so Popovići Žumberački, ki že od 1971 nima stalno naseljenih prebivalcev. Od Ozalja je oddaljeno 75 minut, od Jastrebarskega 98 minut ter od Samobora 124 minut vožnje, medtem ko je od Metlike v Sloveniji oddaljeno »le« 32 minut vožnje. V skrajnem jugozahodnem (ozaljskem) delu Žumberške gore, kjer je največ naselij brez stalnih prebivalcev in ki gravitira k Metliki, so vsa naselja od nje oddaljena med 20 in 32 minut vožnje. Če bi bilo čezmejno sodelovanje med Hrvaško in Slovenijo zglednejše, bi bili demografski kazalniki v tem delu Žumberške gore boljši. Avtorjevo vsebino monografije dopolnujem s svojim opažanjem pomanjkljivega čezmejnega sodelovanja med Hrvaško in Slovenijo na tem območju. Državi se ne moreta dogovoriti glede maloobmejnega prehoda na območju Brezovice pri Metliki, predvidenem po SOPS-u (Sporazumu o obmejnem prometu in sodelovanju

med Slovenijo in Hrvaško), sprejetem leta 2001. Pred osamosvojitvijo obeh držav so se prebivalci s Hrvaškega območja okoli vasi Radatovići dnevno vozili na delo v Metliko. Po letu 1991 je to postala težava, saj cesta med državama kar sedemkrat prečka mejo. Do najbližjega prehoda za maloobmejni promet Radovica-Kašt je Hrvaška zgradila novo cesto po popolnoma novi trasi, ki pa prebivalcem Radatovičev pot do Metlike v eno smer podaljša za 15 kilometrov. Prometna izoliranost, obrobnost, s tem pa tudi demografski upad Žumberške gore bi bil manjši, če bi bilo čezmejno sodelovanje Hrvaško in Slovenijo boljše.

Sklepno poglavje predstavi možnosti deperiferizacije in revitalizacije Žumberške gore z vidika ustvarjanja pogojev za razvoj, modernizacijo infrastrukture (cestne, elektro, vodovodne, telekomunikacijske, internetne), spodbujanja ekonomskih investicij ter podpiranja priseljevanja.

Na obravnavanem območju Žumberške gore je na višku agrarne prenaseljenosti leta 1890 na površini 231,99 km² živelo 12.008 prebivalcev. Po demografskem kolapsu, jih je leta 2011 tu živelo zgolj še 1528 (indeks 13). Zanimivo je, da je regija, katere geometrično središče obravnavanega območja leži samo 42,4 km zračne razdalje ali 67,4 km cestne oddaljenosti od središča Zagreba, na samem robu demografskega obstoja. Žumberška gora tako predstavlja izrazito geografsko obrobje zelo blizu glavnega mesta države. Pričujoča monografija je dragocen vir podatkov, še posebno za raziskovalce obmejnih in/ali obrobnih podeželskih območij.

Primož Pipan